

Hot om uppsägning på grund av extraarbete – fingerat diskussionsfall

I boken »Praktik och etik i kirurgens vardag. En exempelsamling med kommentarer« ges ett exempel där en kirurg som har arbetat på samma sjukhus i snart 30 år tar extraarbete på sin fritid för att få råd att förverkliga en dröm, och där några politiker i sjukhusledningen hotar med uppsägning när detta kommer till deras kännedom. Fem mycket erfarna kirurger kommenterar problemet.

ÅKE ANDRÉN-SANDBERG

sektionschef, kirurgisk avdelning, Stavanger Universitetssjukhus/Bergens universitet

|| För de flesta kirurger tycks arbetet vara något av det mest positiva i livet. Inte så att vi går omkring och småler hela dagarna och tycker att allting är trevligt, men så gott som alla upplever att de gör något meningsfullt och att de genom sin kirurgi på ett bra sätt kan hjälpa medmänniskor till en bättre tillvaro. Visserligen kanske man kan vara en värdefull person även om man arbetar något mindre, och visst finns det ibland ett inslag av prestationsångest när vi inte får göra så mycket som vi vill, men huvudintrycket är ändå att flertalet är mycket nöjda med sitt yrkesval.

Intressant nog tycks detta innebära att man är beredd att tåla mycket som annars borde vara svårt att uthärda, såsom betungande och frekventa jouter, dåliga arbetstider och ett arbetstempo som tidvis är långt utöver det rimliga, en tung ansvarsbörda, stora risker att bli anmäld för felbehandling även då man gjort så gott man kunnat och så vidare. Inte sällan får man dessutom sig påskrivit att man opererar bara för sitt nöjes skull, att man inte ägnar tillräckligt med tid åt omsorger om sina patienter, vilket känns djupt kränkande och orättvist.

Den kirurg som önskar mer av »det ljuva livet« skulle antagligen kunna tjäna minst lika mycket pengar med mycket mindre besvär eller på kortare tid genom att sluta operera och i stället göra något annat. Ändå fortsätter flertalet av oss år efter år som sjukhuskirurger. Jag kan inte annat än tolka detta som att vi är mycket roade av vårt kirurgiska arbete och att vi genom det får en tillfredsställelse som är så stor att den kompenserar allt obehag.

Emellertid – det finns ett liv utanför operationssalen. En stilla reflexion ger

dock vid handen att det är påtagligt många kirurger som idag inte kan, vill eller hinner engagera sig i något utöver sin familj vid sidan av kirurgin. När man ser på generationen kirurger för ca 50 år sedan tycks det som om de visserligen var mycket, mycket mer fåtaliga och därför borde vara mer arbetstyngda, men att de trots det hade tid för många andra aktiviteter. Visserligen har vårt sociala mönster ändrat sig. Vi har inte längre hembiträden och trädgårdsmästare. Kirurgerna är inte längre exklusivt män, och de manliga kirurgerna får liksom sina kvinnliga kolleger vara beredda att ta hand om mycket av hemarbetet: skötsel av barnen, transport av barnen, städning, matlagning och inköp för att nämna något. Det är få kirurger som har tid att mer än enstaka gånger dricka öl med kamraterna på kvarterskrogen, vara ungdomsledare i någon ideell förening, spela musik regelbundet i något band eller orkester med mera. Detta är enligt mitt förmenande en olycklig utveckling.

Hot om uppsägning efter extraarbete

Låt oss nu anta att du faktiskt har en hemlig dröm, som dock kostar mycket pengar. Det kan kvitta om det gäller att köpa den dyraste sortens Cadillac, att göra en jorden runt-kryssning med lyxkryssare, att skänka var och en av barnen en stor summa pengar, att ägna all tid åt att spela fiol på ett musikkonservatorium i Wien eller något annat. När du nu ser att livet faktiskt har en bortre gräns finner du att det är dags att sätta planen i verket, men då gäller det att tjäna mycket pengar snabbt. På den egna kliniken finner du emellertid att de fackligt initierade reglerna omöjliggör mer än ett visst antal extra timmar, varför du beslutar dig för att ganska många lördagar och söndagar arbeta extra på en jourmottagning för distriktsläkarfall. På din jourkompensationstid och semester åker du till Norge för att tjäna mer pengar. Det låter visserligen som om du måste beta-

la mycket skatt, men också att du kan lägga pengar på hög för att förverkliga din dröm.

Nu blir du emellertid inkallad till verksamhetschefen, som säger att ditt beteende uppmärksammas av några politiker i sjukhusledningen och att de sagt att du inte får hålla på så här. Visserligen kan varken politikerna eller verksamhetschefen hävda att du sköter ditt ordinarie arbete dåligt eller att någon patient kommit till skada, men det är ändå inte rimligt att du tjänar så här mycket pengar. Du blir därför ålagd att inte längre ta extra arbeten utöver det du har – eller att du slutar. Den officiella motiveringen till beslutet är omtanken om din egen hälsa, men du tror att det också rör sig om en avundsjuka för att du tjänar så mycket pengar.

Kommentar Tore Scherstén

En av de viktigaste mänskliga rättigheterna, om än icke skyldigheterna, är att få arbeta. Genom arbete tillför man sig själv och nationen en ökad välfärd. Denna välfärd ifrågasätts sällan eller aldrig när det gäller nationen men däremot ofta när det gäller individen, vilket speglar det i Sverige vanliga motsatsförhållandet mellan kollektivets och individens nytta.

Otillbörligt hot från ledningen

I det aktuella fallet utsätts jag för otillbörlig påtryckning och de facto hot från den politiska ledningen i sjukvårdsområdet där jag arbetar – ett uttryck för det idag inte ovanliga maktmissbruket hos en ledning som vant sig att vara mer eller mindre stabilt enarådande. Enligt min verksamhetschef sköter jag mitt arbete vid kliniken på ett oklanderligt sätt, vilket är en förutsättning för att sakfrågan inte skall kunna uppfattas som ett etiskt eller moraliskt problem.

Man bestämmer själv över sin lediga tid

Hur jag utnyttjar den i dagens sjukvård mycket väl tilltagna ledigheten är en rent personlig sak. Som jag tidigare nämnt äger jag själv den tid som inte disponeras av min arbetsgivare och därmed kan den användas helt fritt: till rekreation, utbildning, hårt fysiskt arbete, träning eller till att utnyttja min kompetens till att tjäna pengar. Detta kan göras från soffloket som konsult eller genom praktiskt sjukvårdsarbete hos annan hu-

vudman. Den ekonomiska avundsjukan, som detta är ett exempel på, ser inga gränser. Man får lust att citera Mark Twain, som långt innan Jantelagen var skriven insåg människans svagheter: »Humans are creatures made by God when he was tired at the end of the week.«

Kräv ledningens avgång för olaga hot

Dessa i och för sig självklara synpunkter skulle jag framföra till den kritiskt och militant inställda politiska ledningen. Om de efter detta inte tar tillbaka det åliggande de givit mig skulle jag gå ut med informationen i dagspressen och kräva den politiska ledningens avgång som ett alternativ till polisanmälan om olaga hot. Rättssäkerheten för alla anställda hos denna huvudman kräver en sådan åtgärd. Därutöver skulle jag i de professionella kanaler jag har tillgång till kraftfullt varna alla kolleger från att ta tjänst hos denna huvudman. Kan huvudmannen göra det ena otillbörliga så kan han även göra andra ännu värre saker.

Kommentar Anders Winblad

Om klinikchefen driver den hårt arbetande kirurgen till uppsägning förefaller detta vara ett fall för arbetsdomstolen. Jag är tämligen säker på att extraarbete inte utgör någon uppsägningsgrund så länge det ordinarie arbetet sköts klanderfritt. Man kan ju undra om det finns någon obskyr anledning till att politiker/klinikchef vill bli av med den anställde.

Kirurgen är i sin fulla rätt

Givetvis finner jag att kirurgen är i sin fulla rätt i det han gör, även om han ut-sätter sig för en hälsorisk i sin strävan efter lycka. Man kan bara hoppas att han har tagit sig en rejäl existentiell fundering över vad den hemliga drömmen är värd.

Efter »privatiseringsreformen« inom svensk statlig förvaltning uppfattar jag att höga löner hos offentligt anställda har blivit mer acceptabla än för två decennier sedan. Vad som inte tolereras i press och vid köksborden är när någon (men särskilt förtroendevalda) försöker skoja sig på samhällets bekostnad. Så är ju inte fallet här och, förhoppningsvis, hör de missunnsamma politikerna till förfluten tid.

Kommentar Åke Andrén-Sandberg

Det är få saker som förorsakar så mycket oreda och bråk som när någon tjänar mycket pengar. Möjligen är det ett undantag när någon vinner på Bingolotto; där tycks det vara legitimt att bli rik (att bli rik på att spela på hästar tycks där-

emot i mångas ögon som något ytterst suspekt).

Det finns ingen »biologiskt rätt« arbetstid

Intressant är emellertid tanken på att det skulle finnas någon biologiskt rätt arbetstidslängd. Idag har vi en benägenhet att tycka att 42,5 timmar är alldeles för långt, att 40 timmar är normalt, att 38,5 timmar per vecka är eftertraktansvärt och att 35 timmar per vecka är något för lite.

Det kan påpekas att för 50 år sedan varade bondens arbetsdag från klockan 05 till 22, eller längre under skördetid och när det var tjänligt väder för att så, och att arbete i fabrik från 06–16.30 med en halv timmes lunch sex dagar i veckan har ansetts normalt under lång tid. När jag gick i realskolan ansågs det vara en lång tid att gå till 15.30 på lördagar, medan det idag anses som lång tid om någon alls går i skolan på fredag eftermiddag. »Normaliteten« när det gäller arbete tycks minska med någon procent per år, men ordet normalt i detta sammanhang imponerar inte på mig.

I andra länder arbetar kirurgerna oftast mycket längre per vecka än vad vi gör i Sverige. Detta motiveras i exempelvis USA med att det är så viktigt för utbildningen och för att upprätthålla kunskapen samt för att patient-läkare-

kontinuiteten kräver det. Det är underligt om inte detta skulle gälla för svenska kirurger också. Alternativet är ju att USA-kirurgerna har fel eller att de helt enkelt är felorganiserade. Å andra sidan är jag osäker på om de amerikanska nyutbildade kirurgerna behandlar sina patienter bättre än våra färskas kirurgspecialister.

Orimligt att alla ska arbeta lika mycket

Med ovanstående diskussion försöker jag bara påvisa att det inte finns någon given arbetsmängd som är den »biologiskt rätta«. Till detta kan läggas att det också finns ett individuellt perspektiv. Med det menar jag att det finns de kirurger som inte mår bra om de arbetar mycket, medan andra inte mår bra om de inte ständigt har att göra. Det är därför biologiskt orimligt att hävda att alla skall arbeta lika mycket. Kan man ta detta till intäkt för att alla skall få arbeta så mycket de vill i betydelsen mycket, mycket? Nja, för de flesta normala människor finns det säkert en gräns för hur mycket de kan arbeta utan att bli fysiskt och psykiskt utmattade – och på sikt vidbrända och utbrända. Med åren tycks den mängd fysiskt arbete som kroppen kräver och tål bli allt mindre, medan jag där-emot aldrig träffat på någon sådan begränsning avseende intellektuellt arbete.

annons
86 x 120

Tvärtom tror jag att det finns indicium för att det är viktigt att hålla hjärnan igång.

Lagar och avtal ger vissa begränsningar

I det aktuella fallet anser jag således att det är moraliskt orimligt att förhindra någon att arbeta mer än en viss tidsmängd om vederbörande faktiskt klarar av det väl. Ur verksamhetschefens synvinkel kan det dock finnas lagar eller avtal som gör att vissa begränsningar måste hållas. Dessutom har verksamhetschefen ett övergripande arbetsmiljöansvar, vilket gör att om någon arbetar väldigt mycket så har chefen ett ansvar för att följa upp att det inte skadar personen ifråga. Underligt nog tycks detta ansvar dock nästan enbart tas när det rör sig om betalt arbete, medan när det rör sig om obetalt övertidsarbete eller forskning och liknande är det vanligast att vederbörande läkare får fortsätta som om inget hade hänt. Kanske tål vi dessutom mer arbete om vi är mycket motiverade och om vi samtidigt har roligt?

Fel att förbjuda extraarbete

Frågan om man har rätt att tjäna hur mycket pengar som helst är för huvudsakligen en fråga om på vilket sätt man tjänar dem. Om någon gör det genom hårt arbete ter det sig för mig hedervärt och eftersträvänsvärt. Om det däremot sker genom »snabba klipp« eller genom att utnyttja någon annans svaga ställning är det alltid tvivelaktigt och ibland klandervärt. I det aktuella fallet skulle jag om jag var verksamhetschef ta in den hårt arbetande personen för att förhöra mig om hur han eller hon mådde och vad som var grunden till detta upptrivna tempo. Om vederbörande uppenbarligen orkade med det skulle jag önska lycka till, men samtidigt förklara att jag hade för avsikt att följa upp honom noggrannare än tidigare. Att förbjuda honom att arbeta så hårt – nej, det vore både fel och omänskligt.

Kommentar Ulf Haglund

Enligt min uppfattning kan inte arbetsgivaren, t ex klinikchefen, styra vad ar-

betstagarna gör under jourkompensationsledighet. Om man väljer att sporta, måla huset, läsa kirurgisk litteratur, skönlitteratur eller rent av arbeta på annan ort är i princip arbetstagarens ensak. Som arbetsgivare kan man ställa krav på att aktivitet under jourkompensationsledighet inte skall vara av den arten att det påverkar möjligheten att genomföra det ordinarie arbetet på ett adekvat vis. Den får inte heller vara förtroendeskadande för hemmasjukhuset. Om aktiviteten under jourkompleddigheten är lönsam, eller rent av mycket lönsam, ska inte ha någon som helst inverkan på arbetsgivarens möjlighet att styra aktiviteten under jourkompensation. Det kan inte i detta sammanhang anses vara förtroendeskadande att tjäna mycket pengar!

Kompleddighetsformen en avtalsfråga

Arbetsgivaren kan däremot genom avtal påverka hur mycket av den intjänade jourkompensationen som läggs ut som ledighet och hur mycket som betalas med kontant ersättning. Vidare är det arbetsgivaren som styr när jourkompensationsledigheter läggs ut. Det kan därför rent praktiskt bli omöjligt att långsiktigt binda sig för andra åtaganden på annan ort utan arbetsgivarens aktiva medverkan.

Kommentar Eric Secher

Så länge jag inte missköter mitt jobb och inte heller visar prov på någon vacklande hälsa kan man inte av något principiellt skäl säga att jag bör avstå från extraarbete. Om jag dessutom noga förklarar för min chef och »politikerna i sjukhusledningen« att det rör sig om tillfälligt sparande kanske beteendet väcker större förståelse.

Rätt att ställa krav på arbetsinsatsen

Men arbetsgivaren har naturligtvis rätt att ställa krav på min arbetsinsats. Om mina aktiviteter på fritiden påverkar mina möjligheter att sköta arbetet måste jag rimligen kunna klandras. Att exempelvis regelbundet arbeta som diskjockey till klockan 03.30 duger inte.

Avundsjukeargumentet mot extraarbete har (naturligtvis) ingen bärighet.

Att vår arbetslivssituation ser ut som den väl beskrivits i exemplet är en stor fråga som inte låter sig besvaras i detta sammanhang.

Motto: Var lyhörd för individen – bunta inte ihop.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Streamer